

УДК 167.7+373.6

Самодрин А.П.

ДЕЦЕНРАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНИ У ВИМІРАХ НООСФЕРИ

A Стаття стосується проблеми досконалості системи освіти України, трансформації освітнього простору в нову якість – ноосферну, можливості школи ХХІ ст. забезпечувати відповідну соціальну свідомість і нову етику.

Ключові слова: освіта, духовність, профільність, система освіти, регіон, особистість.

Актуальність. Проголошена в Україні політика щодо децентралізації державного адміністрування вимагає насамперед трансформації системи освіти і супроводу організації нових центрів, точок росту – регіонів біосфери, а, отже, нової картини освіти в ракурсі ноосфери. Ноосфера – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти, засіб становлення суспільства освіченої людини.

За В.І. Вернадським, найкоротша дорога до цивілізації – освіта. Наука і освіта – рушійні сили цивілізаційних процесів. Пізнавальний інтерес є рушійною силою сучасної освіти, становить її головну виробничу здатність – чинити життєнавігацію і життєорганізацію. При цьому функція науково-педагогічної організації соціальної системи – є соціальним детермінантам. Система інтеграційної взаємозалежності освічених людей уможливлює вирішити нагальні проблеми не тільки в економіці, але й у соціальній і екологічній сферах, у сфері культури – виробить кооперативну культуру.

Згодом, якщо на це буде рішуча воля ноосферної спільноти, світова освітня мережа зможе створити єдиний підхід до життя земної цивілізації на засадах педагогічно сформованої здатності щодо розв'язання багатофакторних екозавдань прийдешніми поколіннями. Саме для такої мети потрібні нові соціальні інститути розвитку людських душ – школи, як профільні «агломерації» розвитку регіонів біосфери, і вчителі – інженери-проектувальники особистості, а також – відповідний психолого-педагогічний арсенал, що функціонує як система профільного навчання регіону без шкоди для екосистем.

Відомий принцип Анрі Луї Ле Шательє гласить: зовнішні впливи, що виводять систему із термодинамічної рівноваги, викликають у ній процеси, які намагаються ослабити результати цих впливів, або ж – система, виведена з рівноваги, прагне повернутися до неї, ми додамо: діючи сортаментно, профільно [10, с. 705]. Упорядкувавши людину за сортом дії, в соціальній кооперації утворюватиметься «критична величина потенційної дії» (квазінеперервний процес) – напруга думки і, як наслідок, – вибух творчості як потік спорідненої праці – інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Освіта має вирошувати в регіонах як сухо природних осередках «великих особистостей» (за В.І. Вернадським) [13] або пасіонаріїв (за Л.М. Гумільовим) [5] – державників, «планетників», космістів, які очолюватимуть ланки публічного адміністрування й забезпечуватимуть інтереси громад, збалансуючи їх розвиток на засадах керованої дифузії фізичної й економічної географії.

«Історія древніх цивілізацій показує, що природа, хоч і терпить втрати від техніки, але насамкінець бере своє, розуміється, за виключенням тих предметів, які змінені настільки, що стали незворотними» [5, с. 20].

Тож, початки децентралізованої державності мають геологічне й етнологічне походження, біосферне структурування: становлять комплексну освітологічну проблему, що опирається в свою чергу на фундаментальну науку – сформулювати емпіричне узагальнення як складну міжпредметну гіпотезу й всенародно її обговорити та братися разом за діло.

У 1921 р. М.С. Грушевський запропонував здійснити «поділ на землі, більші від повітів, а менші від губерній». У їх рамках, на думку державотворця, розвивалось би те широке громадське самоврядування, яке «має на оці проект нашої конституції», будуючи нову Україну на основах децентралізації й полишаючи центральній виконавчій владі «справи, які зістаються поза межами діяльності установ місцевої й національної самоуправи, або дотикають цілої республіки». Отже, треба «намацати й відокремити сі райони, а тоді й губернії й уїзди тратять всяку причину свого існування» [4, с. 215–216].

У космічному вимірі: у народженному Всесвіті потенційно було закладено його майбутнє. Це означає, що процес розвитку за участі людини набуває нині об'єктивно цілеспрямованого характеру – ноосферно-освітнього глобально, а це по-новому зобов'язує сучасну школу шукати досконаліші підходи до виробництва особистості, ставати соціальним інститутом сприяння розвитку інноваційної людини – носія нових цінностей?

З метою визначення стану дослідженості обраної проблеми в означеному вище контексті нами охоплено коло наукових праць (В.І. Бебик, В.І. Вернадський,

М.С. Грушевський, Л.М. Гумільов, П.Ф. Каптерєв, В.А. Кордюм, Г.С. Сковорода, А. Тоффлер, К.Е. Ціолковський та ін.). [1–13].

Метою статті є спроба уточнення опорних методологічних і теоретичних положень щодо розвитку освіти для регіону як сутно природної системи в умовах децентралізації державного управління.

Основна частина.

Освіта мусить діяти попереду економіки. Щоб встигати у світі, треба випереджати в освіті... У наш час формулою стійкого розвитку по суті стає особистісно-соціоприродна еволюція, керована умовами еволюціонуючої соціопедагогічної системи. Якщо життя (пентаонально) вносить асиметрію в симетрію мінерального світу, то профільність – найкращий спосіб (шлях) відновити людині цю симетрію, побудувавши свідомість як простір-час власної ідеї, – передбачає «сорт дії» в напрямі «освітня мета». Планета Земля за участю культурного людства перетворюється на ікону Космосу. Яким буде цей лік, залежатиме від усіх нас і кожного на Землі, та особливо від розвиненої в нас і поселеної в особистість наукової думки, від нашої здатності усвідомити свій час і відповідно діяти [2; 5; 9; 12].

2. Педагогічна освіта становить освітній авангард. Цей процес забезпечується системою освіти через систему перспективних ліній у вихованні й розвитку окремого індивіда та векторальності людського соціуму. Інноваційна дія в освіті – особлива, опирається на проблему проективності майбутнього в умовах відповідної педагогічної свідомості – потребує архітектоніки профільної освіти, має розглядатися як випереджальна ланка суспільства. В іншому випадку – опинимося не в своєму часі. Творці педагогічної освіти – фундаменталісти, які про складне можуть говорити просто. Потрібна селекція педагогічних шкіл, де будь-яка якість розпочинається якістю особистості. А якість особистості вчителя особлива – самородки людяності й духовності потрібно «намацувати й виокремлювати державним підходом» найретельніше.

3. Підготовка професіонала, який володіє природничими знаннями – є завданням світової громаді, сформульованим Програмою дій «Порядок денний на ХХІ століття» [8]. Зауважимо, в Україні завдання «посилення діалогу Людини і Природи» освітою сприйнято окремістю, відчужено від принципів відбору змісту педагогічної освіти. Вчитель з будь-якого предмета без природничого знання – рослина без ґрунту...

Педагогічними вишами продовжує готоватися вчитель підручника, коли не вистачає вчителя предМета, вчителя-організатора малого світу душі.

У той же час відбувається детермінація розуму, невпинно зростає поклик душі на істину, змінююється картина світу – формування еволюціоністської наукової картини світу відбувається дуже швидко, гучно, роблячи все нові виклики сучасній людині, освіті й школі у світовому вимірі. Засобами масової інформації ведеться агресивний інформаційний штурм віртуальності як сфери «творчого недороду» (за М.О. Козиревим), або ж «сфери ірраціональності» (за Г.Ф.Б. Ріманом).

Вчитель про це не знає і діє за наслідком.

Школі кинуто рятувального круга – філософію освіти, але той круг несе «водою життя» за течією, а не до Мети.

Триває перевиробництво посереднього педагога.

Проблема внутрішнього світу людини-педагога, самосвідомості – головна проблема сучасності, є ключовою до розв'язання всіх інших світових проблем. Існує об'єктивна потреба в розвитку психопедагогіки. Джерело самосвідомості – виховання культури почуттів дотиком до світу, самовихованість.

Нині Україні потрібен учитель із відчуттям реальності, велика особистість, яка оволоділа собою й усвідомлена діяльність якої спрямована на культтивування такої якості освіти, яка б дозволяла боготворити особистість: синтезатор культурно-етичної і структурно-функціональної парадигми.

4. *Критеріем досконалості педагогічної дії* (постійний розвиток змісту форми в умовах упізнаності цілеспрямованості життя) стає виховання властивості пізнавального розуму безпомилково передбачати початок, перебіг, кінець того чи іншого явища природи, передбачати наступність і подальшу протяжність подій, є прагненням – що сам цінуєш, мислиш, усвідомлюєш – передати. Досконала педагогічна дія несе в собі процес прогресуючої активної адаптації людського інтелекту до космосу й при цьому катарсично усуває із свідомості випадковість як невідімність зв'язків людини і світу, формує і вдосконалює апарат, за допомогою якого особистість добуває знання з природи.

П.Ф. Каптерєв у своїй теорії поділяв якості особистості педагога на об'єктивні (ступінь знання вчителем свого предмета, ступінь володіння методологією науки та глибина його наукового пізнання, володіння загальнодидактичними та методичними принципами, здатність проникати та комплексно сприймати особливості дитячої психології) та суб'єктивні (викладацьке мистецтво, педагогічний талант, творчість тощо) [6].

Професійна компетентність педагога – це така праця, в якій на достатньо високому рівні реалізується особистість учителя, ефективно здійснюється педагогічна дія, професійне спілкування дозволяє неперервно вдосконалювати свою функцію, в ході якої досягаються позитивні результати в навчанні та вихованні школярів.

Пам'ятаймо, не вдосконалення інтелекту (філософія освіти), а свідома життєдіяльність (філософія, теорія, техніка) в процесі взаємодії вчителя й учня озброює органи відчуття діяти цілеспрямовано, продуктивно й еволюціонувати разом – розум не творить протиприродно, бо він є частиною природи.

5. *Мета – складений продукт.* Нині для наукової думки з метою забезпечення розвитку на планеті настає, проголошене Ф. Беконом у зв'язку з пізнанням істини (алегорично), – проробити «шлях бджоли»: одночасно проектуючи і вибудовуючи стільники, наповнювати їх медом (продуктом).

У полі зору, як ключова проблема – досягнення інноваційної якості людини – постала в широкому смислі дуально і взаємообумовлено: 1) мета (освіта, проект) і економіка (скоординована діяльність) у регіоні біосфери; 2) ноосферно-біосферна освіта і конгруентність кроків-дій – інтелектуально-прикладних, сутнісних.

Передбачуваний результат – духовність, творчі наочності, піднесена особистість. Поза цією сутністю тече

хаос, опір – ентропія духу. Етап індустріальної освіти завершився, розпочався етап індустрії освіти, антиентропійного проектування. Нині має стрімко набирати обертів під впливом наукової думки економіка освіти, від якої по суті найбільше залежить динаміка інноваційного процесу і сучасна цивілізація.

6. У нашій педагогічній самосвідомості має відбутися корінна перебудова цінностей на перспективу: настав час упровадити принцип регіоналізації навчання для освіти біосферних (не адміністративних) регіонів в епоху глобалізації освіти.

В.І. Вернадський писав: «Лише завдячуючи умовностям цивілізації, нерозривний і кровний зв'язок усього людства з рештою живого світу забувається, і людина намагається розглядати окремо від живого світу буття цивілізованого людства. Але ці спроби штучні й нетривкі, коли йдеться про вивчення людства в загальному зв'язку його з усією природою» [2, с. 13].

У 1992 р. світовою громадою проголошено: «освіта має вирішальне значення у сприянні сталому розвитку і розширенні можливостей країн у вирішенні питань навколошнього середовища і розвитку» [8, с. 327].

7. Глобальна освіта становить сукупність загальнолюдських і професійних знань і технологій їхнього використання в суспільній практиці з метою гармонізації суспільних відносин і як найповнішого задоволення потреб (суспільних, групових, індивідуальних): глобальних, цивілізаційно-територіальних, державно-національних, регіональних, локальних. Система освіти глобалізованого суспільства мусить становити інтегральну сукупність освітніх структур, освітніх відносин, освітньої свідомості та діяльності, що забезпечує відтворення і розвиток інтелектуального потенціалу глобального суспільства на всіх вказаних вище рівнях управління (В.М. Бебік) [1] – відтак є інтеграційно-диференційованим процесом в умовах глобально-регіонального розвитку цивілізаційного суспільства: готує 20% – теоретики, 80% – практики. *В Україні – навпаки...*

8. Ми вже дійшли до того місця в розвитку нашого знання, де вже побував геній Володимира Івановича Вернадського і залишив нам всепроникаючі знаки руху свого великого розуму: життя всюднє і є неперервним у часі, мінеральний світ є похідною від життя; геологічна роль людини і людства – перехід біосфери в ноосферу і вибухоподібне поширення наукової свідомості; організація науки є ноосферним явищем, забезпеченим освітою. Тож координати фундаменталізації освіти задані.

9. Філософія космізму прокладає дорогу педагогіці космізму – складається методологія еволюціонізму в освіті.

Самодрин А.П. Децентралізація України в измереннях ноосфери.

(A) Статья касается проблемы совершенства системы образования Украины, трансформации образовательного пространства в новое качество – ноосферное, возможности школы XXI в. обеспечивать соответствующее социальное сознание и новую этику.

Ключевые слова: образование, духовность, профильность, система образования, регион, личность.

Samodryin A.P. Decentralization of Ukraine within the dimensions of education knowledge.

(S) The article refers to the problem of perfecting the education in Ukraine, transforming the educational space into new quality - noospheric one, the possibility of XXI century school to provide an appropriate social consciousness and a new ethic.

Key words: education, spirituality, profile specialization, education system, region, personality.

10. Україна входить у ноосферу в кризовий час збройного конфлікту на сході країни, при цьому стрімко проявляються дух і життєві сили народу, виростають ідеали свободи і цілеспрямованого розвитку соціуму, і не тільки українського...

Ситуація в Україні 2014–2015 рр. проявила морфологію духу країни як біосферні макрорегіони – Західний, Центральний, Східний, Приморський, тенденції регіоналізації теоретично спостерігалися раніше.

Висновок. Отже, ноосфера діє, проте за своїми законами, що є незрозумілими людині і потребують адаптації – з одного боку, поглиблення пізнання – з іншого. Тобто, ноосфера ще не виробила механізмів контролю над подіями на планеті, проте біосфера вже невzmозі компенсувати зміни в природі, заподіяні людиною, як на рівні всепланетної екосистеми, так і на рівні геному [7, с. 6–10], і через недолугість освіти – непоінформованість з боку фундаментальних наук, запізнення зі створенням штучного розуму тощо – не спішить (і теж невzmозі) приходити на допомогу... – тому криза буде і далі загострюватися.

Не покидають сподівання на те, що незабаром в Україні настануть часи, коли освіта виконуватиме проективну функцію щодо життедіяльності людини (по суті компенсуючу), і наш скромний внесок цьому найліпше сприятиме. Шансу організувати освіту як дію на випередження ще не втрачено, щиро віримо в це і надіємося на краще.

Важливою є думка А. Тоффлера, з яким ми повністю солідарні, про те, що уникнути «удару від зіткнення з майбутнім» вдасться, якщо лише створити постіндустріальну систему освіти [11].

Список використаних джерел

1. Бебік, В. М. Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика : навч. посіб. / В. М. Бебік, С. О. Шергін, Л. О. Дехтар'єва. – Київ : Ун-т «Україна», 2006. – 208 с.
2. Вернадський, В. И. Живое вещество / В. И. Вернадский / сост. В. С. Неаполитанская, Н. В. Филиппова. – Москва : Наука, 1978. – 385 с., 1 л. портр.
3. Вернадський, В. И. Научная мысль как планетарное явление; [кн. 1] / В. И. Вернадский. – Москва : Наука, 1977. – 191 с. (Размышления натуралиста; соч. в 2-х кн.).
4. Грушевський, М.В. Новий поділ України / Михайло Грушевський // Хто такі українці і чого вони хотять. – Київ : Т-во «Знання», 1991. – С. 215–218.
5. Гумілев, Л.Н. Этногенез и біосфера Землі / Лев Гумілев. – Москва : ООО «Изд-во АСТ», 2002. – 560 с. (Класическая мысль).
6. Каптерев, П. Ф. Избранные педагогические труды / П. Ф. Каптерев. – Москва : Просвещение, 1984. – 726 с.
7. Кордом, В. А. Биоэтика – её прошлое, настоящее и будущее / В. А. Кордом // Практическая философия. – 2001. – № 3. – С. 4–20.
8. Программа дій «Порядок денний на ХХІ століття» (пер. з англ.) : ВГО «Україна. Порядок денний на ХХІ століття». – Київ : Інтелесфера, 2000. – 360 с.
9. Сковорода, Г. С. Твори: [у 2-х т.] т. 1 / Г. С. Сковорода. – Київ : АТ «Обереги», 1994. – Т. 1. – 528 с.
10. Советский энциклопедический словарь (3-е изд.; гл. ред. А. М. Прохоров; ред. кол. М. С. Гилляров, А. А. Гусев, И. Л. Куняянц, М. И. Кузнецов и др.). – Москва : Сов. энциклопедия, 1984. – 1600 с., ил.
11. Тоффлер, А. Шок будущего / А. Тоффлер. – Москва : АСТ, 2001. – 560 с.
12. Циолковский, К. Э. Очерки о Вселенной / К. Э. Циолковский. – Москва : Изд-во пробл. автоном. ин-та междун. сотруд., 1992. – 255 с.
13. Я верю в силу свободной мысли... : письма В. И. Вернадского И. И. Петрункевичу, вступ. слово акад. В. С. Соколова // Новый мир. – 1989. – №12. – С. 204–221.

Дата надходження авторського оригіналу: 10.09.2015